

Олійник О.М. РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРОБІЗНЕСУ

Агропромисловий комплекс є одним з важливих секторів економіки України та Запорізької області в ньому формується основна частина продовольчих ресурсів, що має визначальний вплив на гарантування продовольчої безпеки як регіону, так і держави, розвитку внутрішнього ринку, поліпшення життєвого рівня населення.

Вагомий внесок у дослідження ефективності використання ресурсного потенціалу агро бізнесу зробили відомі вчені економісти О.Ю. Амосов [1], П.М. Макаренко [2], В.Я. Амбросов [3], Боровик В.В., Козьміна Я.Ю., Месель-Веселяк В.Я. [4] та інші, які у своїх роботах визначали шляхи підвищення ефективності агробізнесу на макрорівні, при цьому проблематика ефективності використання ресурсного потенціалу агробізнесу на мезорівні досліджувалась недостатньо та вимагає подальшого дослідження, чому і присвячена дана робота.

Про зміни у ефективності використання ресурсного потенціалу сільськогосподарського виробництва у Запорізькій області свідчить динаміка валової продукції сільського господарства наведена у таблиці 1.[5]

Таблиця 1. Валова продукція сільського господарства Запорізької обл. (у порівняльних цінах 2000 р., %, 1990=100%)

	1990	2000	2001	2004	2005
В цілому, млн. грн.	4324,4	2050,6	2509,0	2406,2	2544
Сільськогосподарські підприємства,%	100	28,6	39,8	33,22	36,37
Господарства населення,%	100	119,0	127,0	144,14	147,41

Тенденція зростання валової продукції агро бізнесу за останні роки спостерігалася у Запорізькій області, де обсяг валової продукції по відношенню до 2000 р зріс на 24%, а по відношенню до 1990 року скоротився на 41,17%.

Значний спад виробництва спостерігався у тваринницьких галузях, які порівняно з галузями рослинництва більш механізовані і вимагають більших затрат ручної праці. Динаміку кількісних змін в економіці тваринництва Запорізької області характеризують дані таблиці 2 [5].

Таблиця 2. Показники розвитку тваринництва Запорізької області

Рік	Поголів'я у господарствах усіх категорій, тис. гол.				Виробництво продукції у господарствах усіх категорій	
	велика рогата худоба, всього	У т.ч. корови	свині	Вівці та кози	молоко, тис. тонн	м'ясо всіх видів у забійній масі, тис. тонн
1990	1082,7	364,8	1034,2	743,5	992,3	198,2
2000	296,8	134,2	263,3	60,2	354,2	74,3
2001	287,6	129,0	324,6	62,7	355,1	55,6
2004	194,2	93,4	235,1	46,7	376,1	50,6
2005	173,0	86,0	288,8	43,8	384,0	52,0
2005 у % до 2000	58,29	64,08	109,68	72,76	108,41	69,99

Зменшення поголів'я великої рогатої худоби та обсягів виробництва валової продукції тваринництва супроводжується рядом негативних наслідків, зокрема посиленням сезонного характеру сільськогосподарського виробництва, внаслідок чого обмежуються можливості більш рівномірного використання живої та уречевленої праці протягом року і отримання грошових надходжень від реалізації тваринницької продукції. Якщо до цього додати гострий дефіцит органічних добрив, то вказані наслідки позначатимуться і на подальшій перспективі розвитку економіки всього сільського господарства. Відзначені зміни кількісних економічних показників відображають негативні явища, що мали місце не тільки у тваринництві, а й у рослинницьких галузях (таблиця 3)[5].

Таблиця 3. Показники виробництва продукції рослинництва в усіх категоріях господарств Запорізької області

Культури, насадження	Площа з якої зібрано врожай, тис. га				Валовий збір продукції, тис. т				2005 у % до 2000	
	2000	2001	2004	2005	2000	2001	2004	2005	площа	валов. збір
Зернові і зернобобові ^{*)} , в т.ч.	734	880,3	762	768,0	1150	2516	1837	1806	104,60	157,06
- пшениця	310	439,9	288	384,8	528,5	1668	894,1	1160	124,29	219,64
- кукурудза на зерно	66	38,9	90	51,2	120,6	41,2	229,7	134,1	77,22	111,19
Соняшник ^{*)}	348	322,1	508	520,2	444,2	309,2	464,4	734,7	149,40	165,40
Картопля	35,4	34,0	37,3	35,0	291,3	304,4	369,1	329,0	98,87	112,94
Овочі	27,9	25,6	26,7	25,8	230,9	199,0	311,3	298,5	92,47	129,28

^{*)} - у вазі після доробки

На ефективність використання ресурсного потенціалу впливає якість землі, яка в свою чергу, залежить від інтенсивності меліоративних робіт.

Погіршення економічного стану, що спостерігалось в Україні у 90-х роках призвело до скорочення державних капітальних вкладень у водогосподарський комплекс. Майже припинилось будівництво нових об'єктів, реконструкція та поліпшення стану раніше збудованих меліоративних земель, а економічне становище сільськогосподарських підприємств не дозволяло їм виконувати дані роботи самотужки. На території Запорізької області за трансформаційний період кількість меліорованих (зрошуваних) земель скоротилась з 272,4 до 263,4 тис. га, або на 3,3%. За даними останнього обстеження у 1995 році у наявності перебувало 48,0 тис. га засолених та солонцюватих ґрунтів, що потребують гіпсування, при цьому протягом 1997- 2005 років в Запорізькій області гіпсування ґрунтів взагалі не проводилось.

На сучасному етапі реформування агробізнесу одна з головних проблем полягає не в забезпеченості галузі земельними ресурсами, а в їх ефективному використанні. Одним з вирішальних чинників, що впливає на цей фактор, є кількість добрив, внесених на 1 га орної землі або на 1 га посівної площі. Негативну тенденцію з внесенням як мінеральних, так і органічних добрив в Україні характеризують такі дані. У 2005 році порівняно до 1990-м у середньому по Україні кількість внесених органічних добрив на 1 га посівної площі скоротилась у 10,5 разів, а мінеральних — у 4,4 рази. При чому, якщо ситуація з мінеральними добривами протягом останніх 5 років поступово виправляється (у 2005 році відносно 2000 року внесення на 1 га посівної площі поживних речовин зросло у 2,46 рази, з 13 кг до 32), то з органічними - тільки погіршується (0,8 т, проти 1,3 у 2000р.).

У регіонах зниження показника внесення мінеральних та органічних добрив ще значніше. Наприклад, у Запорізькій, Кіровоградській, Миколаївській областях у 2001 році внесення мінеральних добрив зменшилось до біля значення 9 кг на гектар. Критичною є ситуація у регіонах і з внесенням органічних добрив – лише біля 1 т на га. Проте за останні роки цю тенденцію щодо мінеральних добрив було змінено – так у Запорізькій області площа удобреної землі під врожай зросла з 15% у 2000 році до 39% у 2004 році [5]. Однак, ці показники ще далекі від оптимальних. Причиною важкого стану з підживленням ґрунту органічними і мінеральними добривами є дефіцит коштів у товаровиробників, а органічних — значне скорочення поголів'я тварин. Таким чином, у найближчі роки у рослинництві спостерігатиметься негативний баланс поживних речовин у ґрунті, а отже, зниження урожайності сільськогосподарських культур і ефективності використання ресурсного потенціалу.

Існує також комплекс інших причин, що негативно позначаються на використанні потенціалу земельних ресурсів, пов'язаних насамперед із забезпеченням сільського господарства тракторами, комбайнами, вантажними автомобілями, гербіцидами, отрутохімікатами, комбікормами, причіпним інвентарем, будівельними матеріалами тощо.

У господарствах Запорізької області в період з 1990 по 2005 рр. наявна кількість тракторів скоротилась з 21651 до 14690 од (на 32,5%), зернозбиральних комбайнів з 4704 до 2628 од. (на 44%), вантажних автомобілів з 12272 до 5662 од. (на 53,9%), з них справними залишались 78% тракторів, 48% зернозбиральних комбайнів, 67% вантажних автомобілів (таблиця 4). [5]

Збереження зазначених тенденцій ще на три-чотири роки загрожує майже повною втратою життєздатності сільськогосподарського виробництва, а також системи його матеріально-технічного забезпечення: сільськогосподарського машинобудування, постачання та агротехсервісу. Це, безумовно, призведе до втрати продовольчої, технічної незалежності України.

Таблиця 4. Технічне забезпечення агробізнесу Запорізької області, од

	1990	1996	2000	2002	2003	2004
Трактори	21651	17099	16116	15667	15069	14690
Зернозбиральні комбайни	4704	3756	2573	2634	2634	2628
Вантажні автомобілі	12272	10680	8340	6610	6189	5662

Незважаючи на стан системи матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарського виробництва, який погіршувався протягом трансформаційного періоду, ще й досі не сформована чітка державна політика стосовно аграрного сектора, яка б визначила відношення держави до системи в цілому і до кожної її ланки зокрема.

Як свідчать дані - сільське господарство Запорізького регіону має низку особливостей, що повинні бути враховані при визначенні основних напрямків щодо підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу на регіональному рівні. Комплекс заходів запропонований у „Концепції економічного та соціального розвитку Запорізької області до 2015 року” враховує, що Запорізька область має значні можливості для розвитку сільського господарства, перетворення його у високоефективний, експортоспроможний сектор економіки, здатний забезпечити продовольчу безпеку регіону.

Основні напрямки підвищення ефективності агробізнесу, визначені у «Концепції економічного та соціального розвитку Запорізької області до 2015 року», деталізовані у конкретних регіональних програмах: Зерно Запоріжжя 2006 -2010; Програма підвищення родючості ґрунтів в Запорізькій області на 2006 -2010 роки; Програма стимулювання збільшення виробництва та покращення якості сільськогосподарської продукції в Запорізькій області на 2006 – 2010 роки; Обласна цільова програма сільське подвір'я; Програма по-

ліпшення роботи з відтворення сільськогосподарських тварин в особистих підсобних господарствах населення.

Найбільш масштабною з вказаних програм є «Зерно Запоріжжя 2006 - 2010». Згідно даної програми основними напрямками розвитку зернового господарства на наступні п'ять років є: вдосконалення структури посівних площ з метою розміщення культур після кращих попередників; підвищення родючості ґрунтів за рахунок застосування оптимальних і раціональних систем мінерального живлення рослин; впровадження ґрунтозахисних енергозберігаючих систем обробки ґрунту; інтегрований захист рослин від бур'янів, шкідників та хвороб; збільшення площ посівів зернових культур новими районованими сортами, адаптованими до умов вирощування, підвищення сортових і посівних якостей насіння шляхом спеціалізації господарств, модернізації ліній по обробці насіння; наукове супроводження інтенсивних технологій вирощування і скорочення втрат зерна при збиранні, транспортуванні, зберіганні, а також внаслідок нераціонального його використання на корм худобі; формування ринку зерна, удосконалення організації його виробництва, впровадження нових форм оплати праці робітників, які вирощують зернові культури. Особлива увага приділена рекомендації щодо впровадження науково обґрунтованих сівозмін.

Основними цілями «Програми підвищення родючості ґрунтів в Запорізькій області» є: поліпшення фізико-хімічних та агрохімічних властивостей і відновлення їх родючості; встановлення розміру консервації змитих, дефльованих та ерозійно-небезпечних земель для їх збереження та охорони; визначення обсягів усіх видів протиерозійних заходів (організаційно-господарські, спеціальні агротехнічні, лісо- та лукомеліоративні); обґрунтування механізму екологічного стимулювання власників землі і землекористувачів; правове і наукове забезпечення програми.

До основних заходів, що забезпечують виконання даної програми, відносяться: польові ґрунтово-меліоративні обстеження та розробка проектною документації на проведення хімічної меліорації малопродуктивних солонцюватих ґрунтів; залуження багаторічними травами еродованих орних земель (консервація земель) тощо.

На реалізацію цієї програми передбачено виділити з обласного бюджету на протязі 2006 -2010 рр. 840 тис. грн. Цей обсяг є недостатнім з огляду на масштаби робіт, що заплановано виконати згідно програми з врахуванням сучасного стану земель сільськогосподарського призначення в Запорізькому регіоні.

У «Програмі стимулювання збільшення виробництва та покращення якості сільськогосподарської продукції у Запорізькій області на 2006 – 2010 рр.» передбачені наступні заходи, спрямовані на розвиток сільськогосподарського виробництва та підвищення його ефективності: організувати роботу в сільськогосподарських підприємствах по впровадженню досконалих технологій виробництва та здійсненню цілеспрямованого генетичного покращення поголів'я тварин; визначити основні напрямки підвищення родючості ґрунтів, можливості збільшення площ посівів зернових культур новими районованими сортами і гібридами.

Дані програми є тактичними планами, спрямованими на реалізацію регіональної стратегії підвищення ефективності агробізнесу, сформульованої у «Концепції економічного та соціального розвитку Запорізької області до 2015 року».

Аналіз заходів, передбачених розглянутими вище програмами, свідчить про те, що вони спрямовані, у першу чергу, на збільшення обсягів валової продукції сільського господарства Запорізького регіону. Значний вплив на економічну ефективність агробізнесу регіону чинять також такі фактори, як продуктивність праці в сільськогосподарських підприємствах області та наявність основних засобів у регіональних агроформуваннях. Тому, слід запропонувати з метою підвищення ефективності реалізації регіональної стратегії підвищення ефективності агробізнесу на мезорівні звернути особливу увагу на заходи, які дозволять збільшити продуктивність праці та забезпечення агропідприємств основними засобами.

Для реалізації цілей, передбачених Концепцією, можна запропонувати також наступний комплекс заходів у різних секторах аграрного виробництва.

З метою підвищення родючості ґрунту необхідно здійснити: комплекс організаційних, агротехнічних, землевпорядних та інших заходів, спрямованих на сповільнення ерозійних процесів, зменшення обсягів еродованих і ерозійно-небезпечних земель Запорізького регіону; оптимізувати співвідношення між посівними площами основних сільськогосподарських культур, вирощування яких характеризується різним рівнем навантаження на ґрунтовий покрив; розширити застосування короткоротаційного чергування полів у Запорізькій області; розширити застосування ресурсозберігаючих технологій основного обробки ґрунту, та ін.

У напрямку підвищення врожайності сільськогосподарських культур, продуктивності худоби та птиці доцільно здійснити наступні заходи: забезпечити використання високоврожайних районованих сортів і гібридів з підвищеною посухо-холодостійкістю та стійкістю до хвороб і шкідників; контроль та забезпечення здійснення науково обґрунтованої сівозміни сільськогосподарських культур; вдосконаленням зонального розміщення культур, поглиблення спеціалізації виробництва; вдосконаленням структури зрошуваних земель; розширенням використання крапельного і підґрунтового зрошення особливо у південних районах області – Приазовському, Бердянському, Мелітопольському, Приморському; запровадження комплексної системи захисту посівів від хвороб, бур'янів та шкідників; підвищення генетичного потенціалу худоби і птиці шляхом використання найцінніших вітчизняних порід і типів, використання сучасних методів селекції; створення племрепродукторів кращих вітчизняних та зарубіжних порід м'ясної великої рогатої худоби, свинарства; забезпечення стабільного контрольованого епізоотичного благополуччя.

Оновлення матеріально-ресурсного потенціалу має вирішальне значення для конкурентоспроможного ведення сільськогосподарського виробництва у Запорізькому регіоні.

Технічне переоснащення на першому етапі буде спрямоване на досягнення оптимальних параметрів машинно-тракторного парку в сільськогосподарських підприємствах регіону для забезпечення якісного виконання передбачених обсягів механізованих робіт в оптимальні строки.

З цією метою необхідно здійснити:

- комплекс заходів щодо ефективного використання наявної техніки, її реставрації шляхом розширення відновлення складних вузлів та деталей;
- організації спеціалізованих підприємств по обслуговуванню сільськогосподарських виробників;
- використання вторинного ринку високопродуктивної імпоротної техніки;
- тимчасового залучення додаткової техніки на пікові періоди проведення сільськогосподарських робіт;
- формування інфраструктури ринку техніки та інженерно-технічних послуг ринку Запорізького регіону.

Залучення інвестицій в агропромисловий комплекс є одним із пріоритетних організаційно-економічних заходів, що сприятимуть утвердженню інноваційної моделі розвитку та сталого соціально-економічного зростання агробізнесу Запорізького регіону.

Як показало виконане дослідження, специфіка природних та економічних умов Запорізького регіону обумовлює особливості реалізації регіональної політики щодо ефективності використання ресурсного потенціалу агробізнесу. Основні напрямки цієї політики визначено в „Концепції економічного та соціального розвитку Запорізької області до 2015 року”. Для реалізації цілей, передбачених Концепцією, можна запропонувати комплекс заходів у різних секторах аграрного виробництва, спрямованих на підвищення родючості ґрунту, підвищення врожайності сільськогосподарських культур, продуктивності худоби та птиці, оновлення матеріально-ресурсного потенціалу, залучення інвестицій в агропромисловий комплекс регіону, створення і розвиток ринкової та соціальної регіональної інфраструктури агробізнесу; стабільний розвиток регіонального ринку аграрної продукції.

Подальшої розробки потребує обґрунтування напрямків вдосконалення регіональних аспектів підвищення ефективності функціонування вітчизняного агробізнесу за рахунок оптимізації використання ресурсного потенціалу сільськогосподарського виробництва.

Джерела та література

1. Амосов О.Ю. Методичний підхід до аналізу (оцінки) ефективності функціонування суб'єктів господарювання в змішаній економіці// Вісник Національного технічного університету „ХПІ”, Сборник наукових трудов.- 11-2'2002.- Харьков,2002.-с.188-195.
2. Макаренко П.М. Моделі аграрної економіки. Київ: ІАЕ УААН, 2004. - 670 с.
3. Амбросов В. Механізм ефективного функціонування агроформувань// Економіка України.- К., 2006.- № 6.- С. 60-66.
4. Месель-Веселяк В.Я. Підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва// Економіка АПК.- К., 2005.- № 6.- С. 17-26.
5. Статистичний збірник «Сільське господарство України. 2005 рік».: К.- ІВЦ Держкомстату України.- 2006.-366с.

Панухник О.В., Панухник Р.Г.

РОЗВИТОК МАЛИХ МІСТ УКРАЇНИ: ЕКОНОМІЧНИЙ І ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТИ

Соціально-економічний розвиток України в цілому можливий лише за умови стабільного та збалансованого розвитку територіально-господарських систем регіонів, важливу складову яких становлять соціально-економічні системи малих міст.

Неефективна регіональна політика держави в умовах радянської командно-адміністративної економіки зумовила залишковий принцип розвитку малих міст, що потенційно є джерелами економічного зростання в регіоні та формують ядра його територіально-господарської системи. Другорядне ставлення до малих міст є основною причиною накопичення низки проблем і незадовільного їх вирішення, що суттєво вплинуло на зниження рівня життя населення цих міст. Кризові соціально-економічні та політичні процеси в малих містах України загострились в умовах економічного спаду 90-х років минулого століття та поглиблені за відсутності науково обґрунтованих механізмів управління їх розвитком.

Реформування економічної, соціальної та політичної систем вимагає дослідження проблем малих міст, що сьогодні стало одним із пріоритетних завдань діяльності центральних і місцевих органів представницької та виконавчої влади відповідно до першочергових напрямів державної регіональної політики.

Актуальність теми даної статті зумовлена необхідністю наукового обґрунтування ролі малих міст у розвитку сучасних територіально-господарських систем регіонів, а також пошуку конкретних стратегій і механізмів забезпечення функціонування малих міст у складі територіально-господарських систем регіонів як визначальних елементів їх розвитку в умовах адміністративно-територіальної реформи.

Проблеми розвитку малого міста в різних (географічних, соціальних, економічних, управлінських, політичних) аспектах відображено в працях Б.Адамова, В.Борденюка, В.Давидовича, Ф.Заставного, М.Кости, Г.Лаппо, В.Любовного, Е.Маркова, А.Мельник, Р.Мерфі, В.Невелєва, Е.Перцика, С.Писаренко, В.Рибака,